

# Józef M. Dołęga

---

"Mowa: przegląd problematyki dla psychologów i pedagogów", W. Tłokiński, Warszawa 1982 : [recenzja]

---

*Studia Philosophiae Christianae* 19/1, 231-234

---

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

	ekspansja siebie: szerokość horyzontów intelektualnych, zdolność
Czynnik IV	orientacja społeczna: pokój, równość, bezpieczeństwo narodowe, wolność
Czynnik V	orientacja osobista: przyjaźń, samopoważanie bezpieczeństwo społeczne: piękno, równość, uczciwość, wyobraźnia bezpieczeństwo rodzinne: trwałość rodziny, ambicja — odpowiedzialność, zdolność
Czynnik VI	poważanie: uznanie społeczne, samopoważanie, miłość: dojrzała miłość, miłość i wrażliwość
Czynnik VII	kierowanie wewnętrzne: grzeczność kierowanie z zewnątrz: odwaga, niezależność.

Nawiązując do podziału na wartości ostateczne i instrumentalne można uznać, iż czynnik IV po stronie „orientacja społeczna” mówi o wartościach społecznych, a po stronie „orientacja osobista” o wartościach indywidualnych; czynnik II natomiast o wartościach kompetencyjnych i moralnych. Czynnik III i VII dotyczą wyłącznie wartości instrumentalnych, a V, VI i I wartości ostatecznych i instrumentalnych. Natomiast czynnik V skupia wartości dotyczące bezpieczeństwa rodzinnego i społecznego.

Rokeach — powołując się na badania Hamonta — stwierdza, że proste rangowanie od 1 do 18 dostarcza więcej informacji niż stosowanie dyferencjału semantycznego (Rokeach 1973, s. 50). Z racji na to, że wszystkie wartości umieszczone w kwestionariuszu są w naszej kulturze aprobowane, kwestionariusz może być stosowany jako test projekcyjny (Rokeach 1968, s. 173—178).

Konkludując można stwierdzić, że Kwestionariusz Wartości Rokeacha jest dobrą i szczegółowo opracowaną (tak teoretycznie, jak i statystycznie) metodą badania wartości i systemów wartości. Można go stosować tak do badań indywidualnych, jak i grupowych. Warto również podkreślić praktyczne zalety metody: lakoniczne określenia i względnie krótki czas badania. Sądzić można, iż względy te przemawiają za szerszym stosowaniem kwestionariusza również na gruncie polskim.

#### Literatura cytowana

- Cattell R. B.: *Personality and Motivation. Structure and Measurement*, New York 1957.  
 Domisiewicz M.: *Trafność diagnostyczna Kwestionariusza Wartości M. Rokeacha*, praca magisterska ATK, Warszawa 1980.  
 Rokeach M.: *Beliefs, Attitudes and Values*, San Francisco 1968.  
 Rokeach M.: *The Nature of Human Values*, New York—London 1973.

W. Tłokiński, *Mowa — Przegląd problematyki dla psychologów i pedagogów*, PWN, Warszawa 1982, 191.

1. Literatura związana z problematyką artykułowanej mowy człowieka jest różnorodna i wieloaspektowa. Można w tej bogatej literaturze wyróżnić następujące nurty.

Pierwszy — dotyczy genezy mowy ludzkiej w aspekcie filogenetycznym. Przykładowo można wymienić prace takich autorów, jak: F. Rosiński, *Problem mowy artykułowanej we wczesnych stadiach hominizacji*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, pod red. K. Klósak, ATK, Warszawa 1976, 169—190; Tenże, *Porozumiewanie się zwierząt a mowa ludzka*, w: tamże, t. 3, Warszawa 1979, 178—221; B. Hałaczek, *Filogenetyczne zaczątki ludzkiej inteligencji*, „*Studia Philos, Christ.*”, 13/1977, 1/189—202; W. Stęślicka, *Ewolucja mowy w filogenezie człowieka*, „*Studia Lingwistica*”, 1 (1974) 53—71.

Drugi — związany jest z problematyką rozwoju mowy ludzkiej w aspekcie ontogenetycznym, w którym możemy wyróżnić prace dotyczące biologicznych podstaw mowy ludzkiej (np.: M. Maruszewski, *Mowa a mózg*, PWN, Warszawa 1970) oraz prace z zakresu psychologii a zwłaszcza psycholingwistyki, a mianowicie: *O rozwoju języka i myślenia dziecka*, pod red. S. Szumana, Warszawa 1968; I. Kurcz, *Psycholingwistyka*, Warszawa 1976; *Zagadnienia socjo- i psycholingwistyki*, pod red. A. Schaffa, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1980.

Trzeci — zajmuje się problematyką z zakresu językoznawstwa, filozofii języka i filozofii. Sygnalizujemy tutaj prace następujących autorów: G. Helbig, *Dzieje językoznawstwa nowożytnego*, tłum. Czesława Schatte i Dorota Morciniec, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1982; N. Ruwet, *Wprowadzenie do gramatyki generatywnej*, tłum. M. Wróblewska-Wiatr, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1982; W. Jassem, *Mowa a nauka o łączności*, Warszawa 1974; J. M. Dołęga, *Implikacje filozoficzne naukowego ujęcia zagadnienia pochodzenia mowy ludzkiej*, w: *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. 2, Warszawa 1979, 299—368; *Język w świetle nauki*, wybór i wstęp Barbara Stanosz, Warszawa 1980.

2. W tej bogatej literaturze związanej z problematyką artykułowania mowy człowieka, praca Waldemara Tłokińskiego jest syntetycznym przeglądem zagadnień dotyczących mowy w aspekcie rozwojowym, klinicznym, pedagogicznym, społecznym i ergonomicznym oraz zagadnień podstawowych, takich jak: świadomość, podświadomość, myślenie, rozumienie, dziedziczność, mówienie i środki komunikowania się ludzkiego. Praca ta budzi zainteresowanie nie tylko psychologów i pedagogów — do których jest adresowana — ale również jest interesująca dla innych specjalistów.

Całość pracy — poza przedmową (5—8), bibliografią (180—185), słownikiem terminów specjalistycznych (186—187) i indeksem nazwisk (188—191) — jest podzielona na dwie części: ogólną i szczegółową.

W części ogólnej omówione są następujące zagadnienia: mowa a świadomość (9—19), mówienie a rozumienie (20—59), dziedziczność a mowa (60—66) oraz poza werbalne środki komunikowania się ludzkiego (67—76).

W rozdziale *Mowa a świadomość* autor zasygnalizował pojęcie świadomości i pojęcie podświadomości w relacji do intuicji, myślenia i mowy oraz przedstawił podświadomość w badaniach psycholingwistycznych i neurolingwistycznych. Kończąc ten rozdział autor zwrócił uwagę czytelnika na sens a znaczenie słowa w aspekcie świadomości.

*Mówienie a rozumienie* — to tytuł drugiego rozdziału, w którym

poruszono następujące problemy: rodzaje kodów werbalnych (relacje międzykodowe), rodzaje programów, kod a program, zakres kodowości werbalnej, cybernetyczny charakter kodowości, semantyka gramatyczna oraz psychoanalizyczny obraz matrycy słowa i gramatyzacja a rodzaje kodów.

W trzecim rozdziale *Dziedziczność a mowa* znajdujemy opracowanie trzech zagadnień; spory o natywistyczny charakter języka, aspekt uczeniowy w akwizycji języka oraz gramatyka w świetle filogenezy i ontogenezy.

Zbiór zagadnień związanych z komunikowaniem się ludzkim stanowi treść czwartego rozdziału — *Pozawerbalne środki komunikowania się ludzkiego* — w którym czytelnik zapoznaje się z następującą problematyką; wypowiedź a akt komunikacji, postaci parajęzyka (fonacja, kinetyka, gest), parajęzyk a język oraz parajęzyk a mowa i parajęzyk a osobowość.

Każdy rozdział części ogólnej kończy się wyborem bibliograficznym.

W części szczegółowej zawarte są następujące zagadnienia: mowa w aspekcie rozwojowym (77—106), mowa w aspekcie klinicznym (107—128), mowa w aspekcie pedagogicznym (129—144), mowa w aspekcie społecznym (145—164) oraz mowa w aspekcie ergonomicznym (165—179).

Problematyka mowy w aspekcie rozwojowym skupia się wokół następujących zagadnień: problemy etapizacji rozwoju mowy, gramatyzacja mowy u dziecka oraz rozwój szyku wyrazów — od psychologicznego do gramatycznego.

Zagadnienie mowy w aspekcie klinicznym ujęte jest w następujący sposób: zaburzenia mowy (ogólny podział i przyczyny), zaburzenia rozwoju mowy, wybrane formy afazji w świetle analizy neurolingwistycznej, jękanie, mowa dzieci z niedosłuchem i dzieci głuchych oraz zaburzenia mowy w klinice psychiatrycznej.

Ujęcie mowy w aspekcie pedagogicznym sprowadza się do analizy rozwoju doświadczenia językowego w szkole, problemów dysleksji i dysortografii oraz zagadnienia reedukacji chorych z zaburzoną komunikatywnością słowną.

Analiza społecznego aspektu mowy sygnalizuje następujące problemy: zachowanie językowe a społeczeństwo, mowa a środki masowego przekazu, mowa w osobliwych warunkach aktu komunikacji, kompetencja językowa a zróżnicowanie społeczne oraz społeczna siła mowy.

Dwa zagadnienia występują w ergonomicznym ujęciu mowy, a mianowicie: informacja a znak alfanumeryczny (z ogólnych założeń kodematyki informacji wzrokowej) oraz determinaty ogólne i indywidualne w percepcji znaków alfanumerycznych.

Każdy rozdział w tej części pracy kończy się zbiorem zagadnień do repetycji oraz wykazem literatury ściśle związanej z przedmiotem badań danego rozdziału.

3. Recenzowana praca W. Tłokińskiego *Mowa — Przegląd problematyki dla psychologów i pedagogów* jest oparta na obszernej literaturze przedmiotu. Przytaczane często badania empiryczne potwierdzają w sposób przekonujący wysunięte przez autora twierdzenia lub założenia.

Zaletą pracy jest zamieszczenie w niej słowniczka terminów specjalistycznych, indeksu nazwisk, zbioru zagadnień do repetycji oraz szcze-

gółowego spisu treści — co ułatwia lekturę tej książki. Ponadto jest ona napisana językiem zwięzłym a jednocześnie przystępnym dla szerszego grona czytelników.

Wprowadzenie i rozwinięcie do treści tej pracy takich zagadnień, jak: zagadnienie genezy mowy ludzkiej w aspekcie filogenetycznym, problem biologicznych podstaw mowy ludzkiej, zagadnienie ogólnego modelu komunikacyjnego, problem znaku i teorii znaku, zagadnienie mowy i poznania oraz ujęcie mowy w aspekcie etologicznym — zwiększyłyby jeszcze bardziej walor tej pozycji.

Praca W. Tłokińskiego zawierająca zbiór problematyki mowy, w której są problemy rozwiązane, zasygnalizowane i nierozwiązane — jest źródłem tematów do opracowania i dlatego jest wartościową lekturą dla studentów psycholingwistyki i pedagogiki oraz dla czytelników interesujących się tą problematyką.

*Józef M. Dołęga*